

21. *Котляревский А.А.* Сочинения. – СПб, 1895. – Т. 4. – С. 631.

22. *Ломиковский В.Я.* Об осушении болотного места пространством на пять десятин и чтоб на том месте сделать посев хлеба или другое какое полезное употребление // Новое продолжение трудов Вольного Экономического общества к поощрению в России земледелия и домостроительства. – 1821. – Ч. 72. – С. 107–111; *Він же.* О произведении в южных губерниях России на унавоженной озимой пашне лучшаго урожая, нежели у соседей // Там само. – С. 93–106.

23. *Журба О.І.* Вказана праця. – С. 153.

24. *Ломиковский В.Я.* Разведение леса в сельце Трудолюбие // Лесной журнал. – 1837. – С. 12.

25. Гоголь и В.Я. Ломиковский \\\ Киевская старина. – 1897. – Т. 59. – № 11. – Отд. 2. – С. 41–42; *Шенрок В.И.* Материалы для биографии Гоголя. – М., 1897. – Т. 4. – С. 214–215.

Любовець Н.И. Василий Яковлевич Ломиковский – собиратель украинских древностей (историографический обзор)

Сделан историографический обзор биографии Василия Яковлевича Ломиковского на предмет уточнения его дефиниции для справочных изданий. Предложено следующую дефиницию: “Ломиковский Василий Яковлевич (1778 – ок. 1845) – собиратель и коллекционер народных древностей, помещик-прогрессист, агроном-практик, награжденный золотой медалью Свободного экономического общества (1820) и золотой медалью Общества поощрения лесного хозяйства (1837)”.

Lyubovets N.I. Vasil Jacovych Lomikovskiy is a collector of Ukrainian antiquities (historiography review)

The historiography review of biography of Vasil Jacovych Lomikovskiy is done for the purpose clarification of its content for certificate editions. It is offered following difiniciju: “Lomikovskiy Vasil Yakovych (1778 – bl. 1845) is zbirach and collector of folk antiquity, pomischik-progresist, practical agriculturist-worker, recipient of an award the gilded youth of Free economic society (1820) and gilded youth by Society of encouragement of forestry (1837)”.

**С.Й. ТАТАРИНОВ,
В.О. БОГУНЕНКО**

**Ієрархи церкви – історики
Катеринославської губернії
та Новоросії (забуті імена)**

У статті розглядається внесок церковних ієрархів першої половини – середини XIX ст. у справу вивчення історії й старожитностей Катеринославської губернії та Новоросії.

Єпископи Катеринославські (Славенські, Новоросійські), здебільшого, були високоосвіченими людьми, часто займалися дослідженнями як місцевої історії, так і церкви. Сьогодні їх праці майже не згадуються.

Започаткував історичні дослідження Катеринославщини та Новоросії єпископ Гавриїл (Банулеску-Бадоні Григорій Григорович (1746–1821), єпископ із травня 1793 до грудня 1797 р., згодом – митрополит Молдавський і Бессарабський). Серед його робіт були “Загальний опис Новоросійського краю та губернії”, “Відомість Бахмутської провінції з кількістю містечок і жителів”, “Опис Бахмутської Управи благочинія про заснування Бахмуту, його засновників, привілеї та герб”, котрі написані ним у 80–х роках XVIII ст.

Про цього ієрарха в “Записках Одесского общества истории и древностей” сказано як про освічену людину, що вивчала пам’ятки старовини, археології, церковні документи, автора кількох історико-статистичних описів.

Його наступником у вивченні місцевих старожитностей був архієпископ Гавриїл (Розанов Василь Федорович (1781–1858), перебував на посаді в 1828–1837 роках). Він продовжив справу попередника в 30–40–х роках XIX ст. В лютому 1832 р. архимандрит, вікарій єпископату Іаков звертався до редактора “Сина Отечества” Греча з приводу втрати рукопису Гавриїла. В VII томі “Записок...” у 1867 р. було надруковано “Збірку архієпископа Гаврила” (можливо саме про цей рукопис йшлося вище) з ордерами та указами, починаючи з 1738 р.: фельдмаршала Мініха, кошового П. Калнишевського, укази Сенату Новоросійському генерал-губернатору генерал-майору Муромцеву, накази Словенської Єпархії, указ Катерини митрополиту Кафському про прийняття приазовських греків у російське підданство, реєстри поселень і жителів повітів губернії, донесень генерала Синельникова, адмірала Н. Мордвінова, грамоти Черноморському козацтву на Тамань, укази митрополиту Ігнатію на поселення у Маріуполі, текст виступу Моїсея Маріупольського в Миколаєві та про його смерть у 1792 р., переписку генерала Івана Хорвата і єпископа Гервасія, єпископа Маріупольського Іова, Новоросійського губернатора Каховського, громадянського губернатора Жегуліна, імператорський указ Зубову “Об устройстве пристани Хаджибей” (сучасна Одеса), Новоросійського губернатора Селецького, князя Г.О. Потьомкіна, документи 20–30 років XIX ст. Цікавим був іменний указ Катерини II митрополиту Ігнатію від 1780 р. про поселення греків кримських та іллірійських на місці майбутнього Маріупольського повіту. 2 томи документів містили відомості про монастирі, церкви, історичні довідки про міста й повіти, старообрядців, взаємовідносини із запорозькими козаками, переміщення священників, стан церков і закладання нових храмів. Безцінним є опис Миколаївської похідної церкви Кальміуської паланки Війська Запорізького – невелика, з дерева, із залізним хрестом, іконостасом на полотні. З цього опису дізнаємося, що церкву переносили з Домахи до Павловська, Маріуполя, Самарської фортеці.

Яскравим прикладом дослідників місцевих старожитностей є Феодосій (Олександр Григорович Макаревський). Він народився на Чернігівщині в сім’ї дяка у 1823 р., закінчив Чернігівську духовну семінарію та богословський факультет Київської Духовної Академії. Зі званням магістра богослов’я він у 1849 р. почав викладати у Смоленській духовній семінарії загальну історію. З 1853 р. стає ректором В’яземського повітового духовно-

го училища. В 1859 р. був рукоположений у сан священника у Троїцькому соборі Вязьми. О.Г. Макаревський був цензором проповідей, членом Духовного Правління, губернського Статистичного комітету. Після передчасної смерті дружини, у нього на руках залишилися малолітні син і донька, але він все ж приймає у 1861 р. постриг монаха. За його участі друкується у 1855 р. «Пам'ятна книжка Смоленської єпархії», що була відзначена нагородою єпископа Смоленського Тимофія та міністра внутрішніх справ Російської імперії. В 1862 р. Феодосій як ієромонах переведений до Санкт-Петербургу настоятелем монастиря, отримавши сан архімандрита; тут він почав викладати у духовній семінарії. В 1863 р. переведений настоятелем Акатівського монастиря, став ректором Воронежської духовної семінарії, де викладає богослов'я. 29 червня 1867 р. був висвячений на єпископа. З 1871 р. – єпископ Катеринославський і Таганрозький. Приязний, чуйний, привітний Феодосій став антиподом попереднього єпископа Олексія (Новосолова). Цей ієрарх не сприймав реформи Олександра II, виступав проти обрання благочинних безпосередньо священниками, не дозволяв з'їзди благочинних. Новий же єпископ приймав будь-кого, надавав всім підтримку, знав і переймався становищем у родинах священників. За його архіпастирства в 1874 р. було збудовано нові будинки Катеринославського, Бахмутського та Маріупольського духовних училищ. Після виходу Статуту церковно-парафіяльних шкіл, із 1884 р. кількість таких закладів збільшилася в єпархії з 53 до 108, було відкрито 37 шкіл грамоти. Єпархіальна грошова допомога надавалася не тільки церковно-парафіяльним, але й земським школам.

Окрім того, єпископ Феодосій займався меценатством – понад 58 експонатів ікон і плащаниць XIV–XVII ст. він свого часу передав до церковно-археологічного музею Київської Духовної Академії.

Спираючись на вивчення архівів Консисторії, Архієрейського Дому та Самарського Миколаївського монастиря Феодосій Макаревський друкував свої розвідки без підпису в «Неофіційному розділі» Катеринославських єпархіальних відомостей. Також видав книги – про Самарський монастир, «Історичний огляд православної християнської церкви у межах Катеринославської губернії», «Матеріали для історико-статистичного опису Катеринославської єпархії» (2 випуски). Крізь його праці червоною ниткою проходять сторінки давньої історії, історія заселення містечок Південно-Східної України, історії козацтва, різних промислів краю тощо.

У зв'язку з підготовкою до 100-річчя від часу заснування Катеринославської єпархії, Феодосій Макаревський видав 2 статті у «Катеринославських єпархіальних відомостях» (№ 1–6 за 1875 р.). Які за змістом і манерою подачі матеріалу перегукнулися зі статтями О.В. Лисенкова про Бахмут у № 13-15 того ж видання за той-таки 1875 р. Феодосій Макаревський друкував статті й далі – у 1876–1881 роках.

Із наукового апарату робіт Феодосій Макаревського видно, що дослідник широко використовував друковані російські та польсько-литовські видання. Його праці базувалися і, водночас, доповнювали дослідження А.А. Скальковського, єпископа Гаврила (Розанова), М. Ні кольського.

Надалі праці єпископа Філарета широко використовували у своїх розвідках Д.І.Яворницький, Д.І.Багалій та інші відомі дослідники. Не втратили вони актуальності й для сучасного дослідника.

Помер Феодосій Макарєвський від «апоплексії головного мозку» (інсульту) 5 лютого 1885 р., похований у приділі Св. Катерини Катеринославського кафедрального собору, де над похованням його дітьми був установлений кіот із іконою Св. Олександра Невського та Св. Феодосія Печерського.

1. Сборник Гаврила, архиепископа Екатеринославского, Херсонского и Таврического. Т. 1–2 // Записки Одесского Общества истории и древностей (далі – ЗООИД). – Т. 1. – Одесса, 1839.
2. *Архиепископ Тверской и Кашинский Гавриил*. Отрывок повествования о Новороссийском крае из оригинальных источников почерпнутых // ЗООИД. – Т. 3. – Одесса, 1751–1786. – С. 116–129.
3. *Гавриил*. Хронологико-историческое описание церквей епархии Таврической и Херсонской // ЗООИД. – Т. 7. – Одесса, 1846.
4. Новороссийский календарь. – Одесса, 1846.
5. Материалы для историко-статистического описания Екатеринославской епархии. – Вып. 2. – Екатеринослав, 1880.
6. Преосвященный Феодосий, епископ Екатеринославский и Таганрогский, и его труды по истории Екатеринославщины // Летопись Екатеринославской ученой архивной Комиссии. Вып. 6. – Екатеринослав, 1910.
7. *Лисенков А.А.* Историко-статистическое описание Бахмутского собора // Екатеринославские епархиальные ведомости. – 1875. – № 15–16.

***Татаринів С.І., Вогуненко В.А. Ієрархи церкви – історики
Екатеринославської губернії та Новоросії (забуті імена)***

В статті розглядається вклад церковних ієрархів першої половини – середини ХІХ ст. в діло вивчення історії та древностей Єкатеринославської губернії та Новоросії.

***Tataryniv S.I., Bogunenko V.A. Hierarchies of church as historians of
Katernoslav Province and New Russia (Novorossia) region (the forgotten names)***

In the article there is examined the deposit of church hierarchies in the matter of regional history researches of Katernoslav Province and New Russia (Novorossia) region in the 19th century.